

KÜLTÜRÜMÜZDE ÇERÇİ ESNAFLIĞININ SON ÖRNEKLERİNDEN “TESPIH ÇERÇİLİĞİ”

ONE OF THE LAST SAMPLES OF PEDDLERY TRADESMANSHIP
IN OUR CULTURE : ROSARY PEDDLERY

Necdet TOZLU*

ÖZET

Bu makalede, kültürümüzde önemli bir yer tutan “tespih”in satıcı ve alıcıyı buluşturduğu “tespih pazarları” konu edilmiştir. Kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel “çerçi” esnaflığının “tespih çerçiliği” boyutu irdelenerek halen canlılığını sürdüren Adıyaman, Şanlıurfa, Mardin, Malatya, Muş, Diyarbakır ve Konya illeri “tespih pazarları” örneğinde yapılan gözlem ve mülakatlar sonucu bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Sonuç olarak bu makalede, halk kültürüne ait gittikçe sayısı azalan “tespih çerçiliği” ve “tespih pazarları”nın günümüze ait bir tespiti ve yorumlanması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Tespih, Tespih Pazarı, Çerçi, 33, 99, Kehribar, Oltu Taşı.*

ABSTRACT

In this article, we pointed out the importance of rosary bazaars which hold an remarkable place in our culture, and meet the sellers and buyers of rosary. We investigated the dimension of beads counting of traditional rosary tradesmanship that is gradually disappearing, making some evaluations as a result of interwievs and observations in Adıyaman, Şanlıurfa, Mardin, Malatya, Muş, Diyarbakır and Konya in which rosary still remains alive. As a result, we aimed at updated determination and evaluation of “rosary bazaars” and “beads counting” belonging to folk culture, which has been disappearing over time.

Keywords: *Rosary, Rosary Bazaar, Paddler, 33, 99, Amber, Oltu Stone.*

---

* Erzinçan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi. necdettozlu@hotmail.com

GİRİŞ

Birçok din ve kültürde varlığını sürdüren tespih, bizim kültürümüzde de önemli bir yere sahiptir. Günümüzde tespih edinmenin yollarından biri, tespih mağazalarıdır. Bunun dışında bir de seyyar tespih satıcısı, ya da tespih çerçesi diyebileceğimiz gezgin tespih satıcıları var ki; bunların sayıları günden güne azalmaktadır. Bu tespih çerçilerinin bazı illerde, haftanın belirli günlerinde bir araya gelerek geleneksel bir alışveriş türünü sürdürdükleri gözlenmiş, geleneksel kültüre özgü uğraşları kayıt altına alınmıştır.

Tespih, Arapça “sebh” kökünden gelen ve mastarı “subh” olan kelimenin çoğulu olmak üzere “tespihat” veya “tespih” olarak kullanılmaktadır. “Subhanallah” diyerek Allah’ı anmak manasını taşır. “Sübha” çekilen *tespih* veya *tespih tanesi* anlamına gelir.¹ Sözlükte “suda hızla yüzüp mesafe almak” mânasındaki sebh (sibâha) kökünden türeyen tespih, terim olarak Allah’tan başkasına nisbet edilemez anlamındadır. Râgıb el-İsfahânî, tespihin terim anlamının kelimenin kökündeki “hızlı biçimde yüzme” mânasıyla alâkalı olduğuna dikkat çekerek bu kavrama “kulun Allah’a ibadet etme niyetiyle her türlü kötülükten hızla uzaklaşması” anlamı verir.²

Türkçe manası “Allah’ı tazim etmek, onu noksan sıfatlardan ve uluhiyetle bağdaşmayan tariflerden tenzih etmek, ululamaktır. Arındırmak, irak tutmak, anlamlarına gelen tespih, aynı zamanda yaratılanların Yaratan’ı anma vasıtasıdır.”³ “Tespih (tesbih) kelimesi Allah’ı zikretmenin yanında zikirlerin sayısını belirlemede kullanılan aletin adı olmuş ve Türkçe’de ses uyumuna göre “tespih” şekline dönüşmüştür.”⁴

Bugün kültürümüzde tespih taşımının iki boyutunun olduğu söylenebilir:

Birincisi: Dini boyutudur ki, çoğunluk bunun içindedir. Bir ipe dizili belli sayıdaki tanelerin elde çekilerek Allah’ın hatırlanması, yaratıcıyla adeta iletişime geçilerek kulluğun sunulması, ona göre davranış geliştirmesi gibi yönlendirici, düşündürücü ve bu idrak içinde olmayı kazandıran bir eylem oluşudur.

İkincisi: Aksesuar olarak taşınan tespihin, herhangi bir amaç gütmenden alışkanlık olarak sadece elleri meşgul etmek için onu bir oyuncak gibi sallayıp veya çeşitli figürler meydana getirerek parmaklar arasında çevirmek

¹ Halit Erkiletlioğlu, *Sanatta ve Maneviyatta Tespih*, Kayseri, 1998, s. 9.

² www.islamansiklopedisi.info/Tesbih md. Metin Yurdagür, c.40, s.527.

³ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, c.7, İstanbul, 1993, s.256

⁴ www.islamansiklopedisi.info/Tesbih md. Erdoğan Ateş, c.40, s.529.

ve dolaştırmak şeklindedir. Tespih çekmek, tespih tanelerini birer birer işaret parmağı ile başparmak arasından geçirmektir. Daha çok kırsal kesimlerde ve hapisanelerde tespih çekmenin yaygın olduğu söylenebilir. Hapisanelerde ki işsiz mahkûmların, boş ellerini meşgul edebilmek ve sabır kazanmak amacıyla tespih çekmeye yöneldikleri söylenirken; özellikle kış aylarında işlerin azaldığı kırsal yaşamda da benzer düşünceyle erkeklerin tespih çekmeyi alışkanlık ettiği fikri ileri sürülür. Futbol fanatığı kimselerin, tuttıkları futbol takımının renklerini taşıyan tespihleri çektiğine rastlandığı gibi; siyasi görüşlerini sembolize eden (imamesinde üç hilal, kurt başı vb.) tespihlerin çekildiği de görülmektedir. “Tespih çekmenin beyni rahatlattığı, dikkati başka tarafa yönlendirdiği, sabrı artırdığı için çok faydalı olduğunu söyleyenler vardır.”⁵

“Müslümanların kullandığı tespih 33, 99, 100, 500, 1000 ve 5000’lik olabilmektedir. Genellikle 99’luklar cami ve evlerde, 500’lük ve 1000’likler tekelerde ve dergâhlarda yer alır. Bunların taneleri normal tespih taneleri büyüklüğünde olduğu gibi çok daha büyük olanları da vardır. Suriyeli Alevîler kırk erenlerden esinlenerek kırklı tespih kullanırlar. Alevî tespihlerinde renklerden kırmızı Hz. Ali’yi, beyaz Fâtıma’yı, sarı Hasan’ı ve yeşil Hüseyin’i temsil etmektedir.”⁶

Tespihin Kısa Tarihçesi ve Kültürümüzde Yeri

İnsanların uğur sayarak birtakım taş, boncuk, kemik vb. küçük parçaları bir ipe dizerek üzerlerine takmaları, boyunlarına asarak taşımaları oldukça eskidir. İlk insanların avladıkları hayvanların kemiklerini üzerlerinde taşıdıkları ve bunun uğruna inandıkları söylenir. Daha sonra bu tip takılar düşmandan koruyacağı inancıyla savaşlarda da takılmaya başlanmıştır. Bugün bile bazı taşların özel uğurlar getirdiklerine inananlar bulunmaktadır.

“Boncukların dini amaçla ve duaları saymada kullanılmasına ilk olarak Hindistan’da, MÖ 1000 yıllarında Hindu inanisında rastlandığına dair görüşler ileri sürülür. Tespihin ataları Hindistan’da doğuya sonra Ortadoğu’ya en sonunda da Avrupa’ya yayılıyor. Tespihin kullanım amacı Müslümanlık, Hristiyanlık, Hinduizm ve Budizm’de aynı olup hepsinde de duaları ve dualar arasında bölümleri saymada kullanılabilir. Tespihin ortaya çıkmasını hadis kaynaklarında yer alan belli sayıda zikirlerle alâkalı rakamların etkile-

⁵ www.sifalitaclar.com

⁶www.islamansiklopedisi.info/Tesbih md. Nebi Bozkurt, c.40, s.530, geniş bilgi için bk. Deniz Gürsoy, *Tespih, Parmak Uçlarındaki Huzur*, İstanbul, 2006, s. 34.

diği şüphesizdir. Zikirlerin eksik veya fazla yapılmasının sünnete uygun düşmeyeceğini düşünen sahâbeden bazıları çakıl taşı, hurma çekirdeği veya ip üzerine atılmış düğümlemlerle sayıyı belirlemeye çalışırlardı.”⁷

Tespihin Türkler tarafından ne zamandan beri kullanıldığı konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. İslam dünyasında ise tespihin ilk ortaya çıkışının sahâbe döneminde başladığını söyleyenler vardır.⁸

Bazı mesleklerde gördüğümüz “meslek piri” yaklaşımı (Örn: Berberlerin piri: Selman-ı Farisi, Terzilerin piri: Hz. İdris, Dericilerin piri: Ahi Evren gibi.)⁹ tespihçilikte de karşımıza çıkmaktadır. “Tespihçiliğin piri Veysel Karanî kabul edilir ve tespihçi dükkânlarına:

“Besmeleyle açılır her gün bizim tezgâhımız
Hazret-i Veysel Karanî pîrimiz üstadımız”

yazılı levhalar asılırdı. Onun Hz. Muhammed’in Uhud Savaşı sırasında dişinin kırıldığını duyunca otuz iki dişini kırdığı ve peygamberin kırılan dişiyile bu rakamı otuz üçe tamamladığı rivayet edilmektedir.”¹⁰ Bu rivayet halk arasında çeşitlenmiş ve söylencelere dönüşmüştür. Diyarbakırlı Necat Usta’nın konunun temeline ilişkin anlattığı rivayet şöyledir: “Bir gün peygamber efendimiz ile Veysel Karani omuz omuza savaşıyorlarmış. Savaşta peygamberin bir dişi kırılır. Bunu gören Veysel Karani, bütün dişlerini çektirerek; peygamberin bir dişi yoksa benim dişlerim neye yarar demiş. Sonra bu 33 dişi bir ipe geçirerek salavat çekmeye başlamış. Bizde tespih kültürü bu temele dayanır.”¹¹

Bu çeşitlenmeyi Diyarbakırlı Emin Usta’nın anlatısından da şöyle dinlemekteyiz: “Veysel Karani, peygamber efendimizi görmeye gitti, ama o esnada peygamberimiz savaştaydı. Peygamberimize bir hediye bırakmak istedi, ancak hiçbir şeyi yoktu. Biraz düşündükten sonra yerden bir taş alarak 32 dişini kırar ve bunları peygamberimizin eşine teslim ettikten sonra oradan ayrılır. Peygamberimiz savaştan evine döndüğünde Veysel Karani’nin dişlerini görür. Onu ziyarete gider, fakat vefat ettiğini öğrenir. Bu durum karşısında üzülen peygamber, kendi dişinden birini kırarak 32 dişe ekler, bunları

⁷<http://birhabersin.blogspot.com.tr/2013/05/tespih-hayatn-her-kosesinde.html>.

⁸ Erkiletlioğlu, a.g.e. s.11.

⁹ www.akintarih.com/turktarihi/turkbilim/pirler.htm.

¹⁰ <http://www.diyaretislam.com/tesbih-2.html>, geniş bilgi için bk. Necip Sarıcı, *Dua Taneleri Tespih*, İstanbul, 2008, s.83.

¹¹ Necat Usta, 12.05. 2012’de yapılan mülakat, Diyarbakır.

bir ipe dizer ve salavat çekmeye başlar. O gün bu gündür tespih salavat için çekilir.”¹² Bu iki anlatıda da tarihi gerçeklik açısından bakıldığında yanlış bilgiler vardır. Birinci anlatıda geçen; Veysel Karani'nin peygamberimizle omuz omuza savaşması gerçek olmadığı gibi, ikinci anlatıdaki yanlış bilgi de Veysel Karani'nin peygamberimizden önce değil, yaklaşık 24 yıl sonra vefat etmiş olmasıdır. Burada görüldüğü gibi halk anlatılarında bazen tarihi gerçeklikten çok konunun halk muhayyilesinde nasıl şekillendiği ve nasıl çeşitlenerek yayıldığı önem kazanmaktadır.

Müslümanların sünnet kabul edip namazın dua bölümünde "Sübhaneallah, Elhamdülillah, Allahuekber" kelimelerini 33'er defa tekrarlamaları uygulamasının başlangıcına ilişkin anlatılara bir örnek de; Erzincanlı bir tespih tiryakisi olan Hamit Kefçi'nin büyüklerinden dinleyip bize naklettiği şu anlatıdır: "Tespihçilerin piri Veysel Karani peygamberimizi ziyarete gelir. Kendilerini Ayşe validemiz karşılar ve peygamberimizin evde olmadığını söyler. Peygamberimiz eve dönünce Ayşe validemiz Yemen illerinden birinin ziyarete geldiğini haber verir. Bu arada evin kapısının üstünde bir nur belirir ve peygamberimiz hayretle "Subhanallah!" sanki Veysi görüyorum der. Bu hal aynıyle Allah tarafından Veysel Karani'ye gösterilir, o da: "Elhamdulillah" der. Bu duruma gökteki melekler de "Allahuekber" diyerek iştirak ederler.”¹³ Bu anlatılar, kültürümüzde tespih kullanımının başlangıcına dair yaklaşımların halk zihnindeki çeşitlenmelerinin bir görünümüdür.

"Osmanlılarda tespihçiliğin arşiv kayıtları XVI. yüzyıldan itibaren tutulmaya başlamış, bir sanat halini alması XVII. yüzyılda gerçekleşmiştir. İstanbul İslâm dünyasında tespihçiliğin merkeziydi. Türk erkeğinin çok sevdiği bir aksesuar olan tespihin çok yüksek değer taşıyanları vardı. Müzelerde ve özel koleksiyoncular elinde çok değerli tespihler bulunmaktadır. Sarayda özellikle bayramlarda hediyeleşme bir gelenektir ve sadrazamların Kadir gecesi padişaha seccade ve tespih takdimi usuldendi. Ramazan davetlerinde dış kirası olarak değerli tespihler de hediye edilirdi.”¹⁴

Tespihin kültürümüzde önemli bir yerinin olduğu, her kişide olmasa da hemen her evde bulunabilecek kadar yaygın olduğu söylenebilir. Bireysel açıdan da tespih taşımanın bir aksesuar, bir gönül işi, bir merak olduğu görülmektedir.

¹² Emin Usta, 12.05. 2012'de yapılan mülakat, Diyarbakır.

¹³ Hamit Kefçi, 23.02.2014'te yapılan mülakat, Erzincan.

¹⁴ <http://www.diyaretislam.com/tesbih-2.html>, geniş bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Merkez-Bahriye Teşkilâtı, TTK, Ankara, 1990, s.176.

AMAÇ

“Tespîh çerçiliği” ve “tespîh pazarları” konusu Anadolu kùltürünün önemli bir kesitidir. “Tespîh çerçiliği” denilen işin özü; tespîh dolu çantasını omuzlayan seyyarın (gezici, gezgin), tespîh pazarlarına ulaşarak açtığı küçük tezgahında tespîhlerini müşterisiyle buluşturmasıdır. Kişi bir tespîh satıcısıdır, ama belli bir mekânı, dükkânı yoktur. O, orta büyüklükte bir valiz ya da çanta içine tespîhlerini doldurur ve işe çıkar. Onu bir otobüs terminalinde, bir tren garında, kalabalık bir cadde kenarında küçük tezgahına dizdiği tespîhleriyle görmek mümkündür. Bu tür tespîh satıcıları, haftanın muayyen günlerinde de farklı şehir ve bilindik mekânlarda biraraya gelerek bir “tespîh pazarı” oluştururlar. Bu nedenle bu araştırmada, geleneksel bir kùltürel olguyu kayıtlamak, kaybolup unutulmasına mani olmak, toplumu bu gerçekten haberdar kılmak için bu mesleğin derinlemesine araştırılması konu edilmiştir. Bu doğrultuda yapılan araştırmada, Adıyaman, Şanlıurfa, Mardin, Muş, Malatya ve Konya illerinde kurulan tespîh pazarlarına ilişkin “tespîh çerçiliği” ve “tespîh pazarları”nın incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışmada, gözlem ve mülakat yöntemi kullanılmıştır. Adıyaman, Şanlıurfa, Mardin, Muş, Malatya ve Konya illerinde kurulan tespîh pazarları örnekleminde pazarın kurulduğu gün ve saatte mekânda canlı gözlem yapılarak mülakatlar gerçekleştirilmiş ve konuya ilişkin bazı tespitler yapılmıştır. Araştırma sürecinde gözlemler, çerçilerin her birinden önceden izin alınmak suretiyle doğrudan doğal gözlem şeklinde gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar da yine aynı şekilde, çerçilerden önceden randevu alınarak ve onların uygun görmeleri üzerine bire-bir, yüz yüze gerçekleşmiştir.

Araştırmanın Konusu ve Çalışma Alanı

Bu araştırmada; biri konu alanı, diğeri inceleme olmak üzere 2 tür çalışma alanı bulunmaktadır. Araştırmanın konu alanını “tespîh çerçiliği”, çalışma alanını ise Adıyaman, Şanlıurfa, Mardin, Muş, Malatya ve Konya illerindeki tespîh pazarlarında, araştırmaya gönüllü olarak katılan ve kendileri üzerinde, doğal gözlem ve mülakat yapılan elli (50) kişi oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Araştırma sürecinde, araştırmacı tarafından geliştirilen “Tespîh Çerçiliği Gözlem ve Mülakat Formu” kullanılmıştır. Bu amaçla sırayla aşağıda ifade edilen işlemler yapılmıştır.

Öncelikle “Anadolu’da Tespih Çerçiliğiyle” ilgili kültürel yaşam örüntüleri ve halkın bu satıcılığa ilişkin değerlendirmeleri konusunda, çalışma alanını oluşturan Adıyaman, Şanlıurfa, Mardin, Muş, Malatya ve Konya illerinde hem satıcılar, hem de tespih alıcılarıyla, birçok mülakat yapılmış ve bu mesleğe ilişkin geniş bir arkaplan ile bakış açısı oluşturulmuştur. Bu çalışma süreci, 2009 yılı Kasım ayında başlamış; düzenli aralıklarla 2012 yılı Kasım ayına kadar devam ettirilmiştir. Araştırmacı, gerçekçi bir değerlendirme yapabilmek amacıyla bu süreci bizzat kendisi yönetmiş ve sürecin uzun olmasını sağlamıştır. Bu süreçte, tespih pazarlarında, incelemeler yapılmış; gerekli notlar alınmış; daha sonra üzerinde değerlendirme yapmak amacıyla ortamı yalın bir şekilde betimleyen fotoğraflar çekilmiştir. Bütün bu işlemlerden sonra, satıcı ve alıcılarla tekrar mülakatlar yapılarak, araştırma formu oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha sonra, çalışma alanını oluşturan illerde geliştirilen “Tespih Çerçiliği Gözlem ve Mülakat Formu” gözlemlerin ardından satıcılarla yapılan mülakatlarda kullanılmıştır.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Tespih çerçisi esnafların halk kültüründeki yeri, işlevi, sorunları, tespih algısı ve yaptıkları işin gelenekselliği ile ilgili veriler mülakat formlarına, her bir kişi için ayrı ayrı işlenmiştir. Verilerin yorumlanmasında bu formlardan elde edilen bulgulara ilişkin 10 başlık açılmış ve bunlar yorumlanmaya çalışılmıştır.

BULGULAR ve YORUM

1. ÖRNEKLEMDEKİ İLLERDE TESPIH ÇERÇİLERİ, TESPIH PAZARLARI VE KURULDUĞU YERLER İLE KURULUŞ GÜNLERİ

“Çerçi”, sözlükte “köy, pazar vb. yerlerde dolaşarak ufak tefek tuhafiyeye eşyası satan kimse; “bazı bölgelerde tuhafiyeci”¹⁵ şeklinde tanımlanmıştır. Oysa çerçinin Anadolu’da daha geniş bir anlam ifade ettiğini, adeta “seyyar satıcı, seyyar bakkal” anlamında kullanıldığına da işaret etmek gerekir. Nitekim çerçi; 1960’lı yılların sonlarına kadar köylere ve kırsala gelen her türlü satıcıya verilen addı. Öyle ki, meyve satmaya gelen de çerçi, kap kaçak, naylon, sele sepet, oyuncak, çamaşır mandalı vb. ihtiyaç malzemesi satan da çerçiydi. (Örn: Bizzat yaşadığım Gümüşhane, Bayburt, Erzincan yöresi.) “Çerçiliğe yeni başlayanlar, omuzlarına attıkları bir heybe ile dolaşırdu. Heybe mesleğin olmazsa olmaz koşullarının başında geliyordu.

¹⁵ Türkçe Sözlük, TDK, Ankara, 2005, s.416.

Şimdiki süpermarketlerde nasıl ‘eldivenden merdivene’ hatta otomobile kadar her şey bulunuyorsa, çerçilerin heybeleri de iğneden ipliğe, artık Allah ne veriyse, köylünün ihtiyacı neyse onlarla dolu olurdu.”¹⁶ Heybenin bir gözünde de mutlaka çocukları sevindirecek oyuncak, şeker, yiyecek vb. şeyler bulundurulurdu. Alışverişte paranın yok denecek kadar az kullanıldığı, alışverişin genellikle mübadele (değişme-değiştokuş) ile yapıldığı o zamanlarda, yumurta önemli bir birimdi. Bu ürün 3 yumurtaya, şu ürün 5 yumurtaya gibi. Ayrıca “kabı kabına” denilen bir usûl de vardı ki; bir kap tahıla karşılık, bir kap meyve verilmesi gibi. Çerçinin sıtma görmemiş sesi hâlâ kulaklarımdadır: “Kabı kabına, kabı kabına, kabı kabına...” Sattığı malın karşılığında köylünün yetiştirdiği ürünleri alan çerçi, onları kasabada, şehirde paraya çeviriyordu. Önceleri sırtındaki heybesiyle yaya olarak bu işi yapan çerçi, zamanla at, eşek, katır gibi yardımcılarla işi büyüttü. Motorlu taşıtların gelişmesiyle de çerçi, ayağını yerden keserek kamyonet, minibüs vb. araçlarla motorize ekipmanını kurdu ve faaliyet alanını iyice genişletmiş oldu. Dolayısıyla başlangıcından itibaren çerçinin daha geniş bir anlam içerdiği, “seyyar satıcı”ya denk düştüğü söylenebilir.

Tespîh pazarları, tespîh çerçilerinin müşteriyle buluştukları mekanlardır. Çerçiler, tespîhlerini küçük masaların üzerine dizerek satışa sunarlar. Tespîh ilgilileri bu mekanda, ellerinde bulundurdıkları tespîhleri bazen takas ederek değişir, bazen ihtiyaçtan satar, bazen sadece fiyat öğrenmek ister, bazen de yeni tespîhler edinirler. İstanbul Beyazıt’ta, Ankara’da, Kayseri’de (devamlı) Sivas ve Erzurum’da tespîh pazarları çok eskilerden beri varlığını sürdürmektedir. Çalışmamıza konu olan: Adıyaman, Muş, Şanlıurfa, Malatya, Mardin ve Diyarbakır tespîh pazarlarının kurulduğu yerler ve günleri şöyledir:

Adıyaman: Uzun yıllardan beri Adıyaman’da tespîh pazarı kurulmaktadır. Şehir merkezinde Ulu Cami karşısındaki Oturakçı Pazarı’nda bulunan “Hısnı Mansur Çayevi”nde (Eskiden adı Çevre Çayevi’ydi) pazar günleri sabahın erken saatlerinde başlayan tespîh alışverişleri öğlen vakti saat 12.00-13.00 sularında nihayetlenir. Hısnı Mansur Çayevi, 35-40 metrekare büyüklüğünde eski bir taş yapıdır. Burası, yaklaşık on yıldır Mustafa Çalğan tarafından işletilmektedir. Duvarların dört yanında, üzeri minderlerle kaplı ve arkalık yastıklarıyla oturumu güzel sedirler tespîh meraklılarını ağırlar. Alçak ahşap iskemleler ve küçük masalar ihtiyacı karşılayan diğer eşyalardır. Tespîh satıcıları bu şirin çayevinde ve önündeki sokakta, tezgahlarını masaların

¹⁶ Once Upon a Time, *Bir Varmış Bir Yokmuş*, Teknogon, İstanbul, 1993 Sayı 2, s. 26.

üzerine açar ya da bu masaları tezgah olarak kullanıp tespihleri masaların üzerine dizerek satışa sunarlar. Mekanın güneybatı köşesinde kurulu çay ocağında kaynayan suyun buharı yükselmekte; su sesi ve bardak, kaşık şıkırtıları müşterilerin çay iştahını kabartmaktadır. Mekanı çevreleyen alanın kullanımdan kalkmamış bir diğer adı Demirciler Pazarı, daha eski adı da Sipahiler Pazarı'yıdır. Tespihe gönül vermiş insanların Pazar günleri bir araya gelerek alışveriş yaptığı, tespih zevkini yaşadığı mekân bu Hısnı Mansur Çayevi ve öündeki sokaktır.

Fotoğraf 1: Adıyaman Hısnı Mansur Çayevi (Tespah Pazarının Merkezi)

Fotoğraf 2: Adiyaman Tespih Pazarı'ndan Bir Görünüm.

Fotoğraf 3: Adiyaman Tespih Pazarı'ndan Bir Başka Görünüm.

Tespihe gönül vermiş insanların, pazar günleri bir araya gelerek tespih alışverişi yapıp tespih zevkini yaşadıkları bu mekan eskiden “Çevre Çayevi” iken şimdilerde “Hısnı Mansur Çayevi” adını taşımaktadır.

Şanlıurfa: Balıklı Göl arkasındaki Haşimiye’de bulunan Gümrükhan (Eski kervansaray) tespih pazarının kurulduğu yerdir. Pazar günleri tespih satıcılarının müşterileriyle buluştukları Gümrükhan, uzun yıllardan beri bu işlevi görmektedir.

Muş: Şehir merkezindeki Kuyumcular Çarşısı’nın yan sokağında tespih pazarı kurulmaktadır. Pazarın belli bir günü yoktur.

Malatya: Şehir merkezinde Cumhuriyet Caddesi, Hamidiye sokakta bulunan, Hamidiye iş hanında (Söğütlü Cami’nin bitişiği) 50 yıldır varlığını sürdüren “Tespilhçiler Çayocağı” cuma günleri birçok ilden gelen tespih satıcısını ağırlamakta ve tespih pazarına ev sahipliği yapmaktadır. Çay ocağı sahibi Ahmet Geçit, kendisiyle yapılan mülakatta: “Tespilh satıcıları birçok ilden bizim kahvemize gelerek, satış yapıyor. Biz de vatandaşlar ile tespih satıcılarının bir araya gelmesini sağlıyoruz. Sonuçta tespihçiler, bundan ekmek paralarını kazanıyor, biz de bu işe ortam sağlamanın mutluluğunu yaşıyoruz.”¹⁷ ifadelerine yer vermiştir.

Mardin: Şehir merkezinde Birinci cadde üzerinde bulunan Mehmet Köle’ye ait kahvehane cumartesi ve pazar günleri uluslararası boyutta tespih pazarına ev sahipliği yapmaktadır. Bu kahvehane, uzun yıllardır tespih meraklılarının buluştuğu bir mekân olarak önemli bir işlevin merkezi konumundadır.

Diyarbakır: Gazi Caddesi, Ulu Cami arkasındaki sokakta “Tespilhçiler Kırathanesi” (Diyar Kırathanesi) cumartesi günleri tespih pazarının kurulduğu yerdir. Merkezi Diyar Kırathanesi olmak üzere bu sokak, uzun yıllardır her hafta cumartesi günleri tespih meraklılarının buluşmasına imkân sağlar. Sabahın erken saatlerinde kurulan tespih pazarı, akşama doğru dağılır. Büyük bir şehir olan Diyarbakır’da ayrıca Perşembe günleri Ulu Cami önünde, Sipahi Çarşısı’nda da bir tespih pazarı kurulmaktadır.

---

¹⁷Ahmet Geçit, 19. 12. 2009’da yapılan mülakat, Malatya.

Fotoğraf 4: Şanlıurfa Tespih Pazarı'ndan Bir Görünüm.

Fotoğraf 5: Şanlıurfa Tespih Pazarı'ndan Bir Başka Görünüm.

Fotoğraf 6: Mardin Tespih Pazarı'ndan bir görünüm.

Fotoğraf 7: Diyarbakır Diyar Çayevi Tespih Pazarı'ndan Bir Görünüm.

Fotoğraf 8: Diyarbakır Tespih Pazarı'ndan Bir Başka Görünüm.

Konya: Merkez ilçe Karatay'da, Sarraflar caddesindeki tarihi Kapı Cami'nin (İhyaiyye Cami) önünde cumartesi günleri tespih pazarı kurulur.

Yukarıda anılan şehirlerde tespih pazarlarının cami yakınlarında (avlusunda, yan sokağında, karşısında) kurulduğu gözlenmektedir. Bunun sebebi tespihin daha çok dinle ilişkilendirilip ibadetin bir parçası şeklinde algılandığı ve kullanıldığı yönüyle izah edilebilir.

2. TESPIH ÇERÇİLERİNİN, YAŞ ARALIĞI, ÖĞRENİM DURUMLARI, MESLEKLERİ VE TESPIH ÇERÇİLİĞİ SÜRELERİ

Tespih çerçisi esnafının yaş aralığı, 30-85 arasında değişmektedir. Bunların tamamına yakını okuryazar, geneli de ilkokul mezunudur. İçlerinde az sayıda lise mezunu ve yüksekokul-üniversite mezunu vardır. Geçimini tespih satıcılığı üzerine kurmuş, bunu gerçek bir meslek edinmişlerin sayısı bu işi yapanların hemen hemen yarısı kadardır. Diğer yarısının büyük bir kısmı, emekli ya da asıl mesleği yanında bir ek gelir elde etmek için bu işi yaptığını söylemektedir. Az bir kısmı da hobi olarak tespih çerçiliği yaptığını ifade etmektedir. Tespih çerçileri içinde emeklilerin çoğunluğu dikkat çekicidir. Örneğimizde yer alan illerin tespih pazarlarında ortalama 20-80 arasında esnafın olduğu görülmüştür. Bunların bir kısmı mülakat talebimizi kabul etmemiştir. Bazıları da adını vermek istememiştir. Kimliklerini belirten ve mülakatı kabul edenlerin illere göre dağılımı ve ilgili bilgileri Tablo 1'de gösterilmiştir:

Tablo 1: Tespih Çerçilerinin, Yaş Aralığı, Öğrenim Durumları, Meslekleri ve Tespih Çerçiliği Süreleri

Kişiler	Yaş	Öğrenim Durumları	Meslekleri	Tespihçilikte süresi	İller	Hobiler Meslekler	Ek İş,	Baba Mesleği
1	40	İlkokul	Tespih ustası	15	Adıyaman	xx		Baba M
2	49	İlkokul	Ciğerci	17		x	x	
3	46	İlkokul	Tespih ustası	30		xx		Baba M
4	56	İlkokul	Berber	28		x	x	
5	61	Yüksekokul	Emekli öğretmen	30		x	x	
6	67	İlkokul	Tespih ustası	25		xx		Baba M
7	74	İlkokul	Tespihçi	20		x	x	
8	80	İlkokul	Tespihçi	25		x	x	
9	85	Okur-yazar	Tespihçi	40		xx		
10	65	İlkokul	Emekli	20	Şanlıurfa	x	x	
11	65	İlkokul	Tespih ustası	13		x		Baba M
12	45	Ortaokul	Tespihçi	15		xx		
13	55	İlkokul	Fırıncı	15		x	x	
14	40	Lise	Taşeron	10		x	x	
15	51	İlkokul	Tespih ustası	20	Mardin	xx		
16	47	Lise	Tespihçi	18		xx		
17	57	Yüksekokul	Tespihçi	25		x	x	

18	39	Lise	Tespihçi	18		x	x	
19	57	İlkokul	Tespihçi	15		x	x	
20	57	İlkokul	Tespih ustası	30	Malatya	xx		Baba M
21	30	Açıköğretim	Tespihçi	15		xx		
22	34	İlkokul	Tespihçi	12		xx		
23	42	Meslek Lisesi	Tespihçi	15		xx		
24	42	Teknik Lise	Tespihçi	02		xx		
25	35	İlkokul	Tespihçi	15		xx		
26	64	İlkokul	Tespihçi	30	Muş	x	x	
27	60	İlkokul	Tespihçi	33		xx		
28	48	İlkokul	Tespihçi	15		xx		
29	43	İlkokul	Tespihçi	10		xx		
30	36	Ortaokul	Tespihçi	20	Diyarbakır	xx		
31	50	İlkokul	Emekli	10		x	x	
32	58	İlkokul	Emekli	13		x	x	
33	60	İlkokul	Tespihçi	20		xx		
34	68	İlkokul	Tespihçi	25		xx		
35	60	İlkokul	Tespihçi	18		x		
36	48	İlkokul	Tespihçi	22		xx		
37	59	İlkokul	Tespihçi	30		x		
38	45	İlkokul	Tespihçi	20		x		
39	55	okuryazar	Tespihçi	15		x		
40	62	İlkokul	Emekli	20	Konya	x	x	

41	56	İlkokul	Tespilhçi	30		xx		
42	55	İlkokul	Tespilhçi	25		xx		
43	68	Lise	Emekli	23		x	x	
44	48	İlkokul	Emekli	26		x	x	
45	52	Lise	Tespilhçi	30		xx		
46	57	ortaokul	Tespilhçi	20	Mardin	x	x	
47	63	İlkokul	Tespilhçi	33		x	x	
48	66	İlkokul	Tespilhçi	35		xx		
49	70	İlkokul	Tespilhçi	30		xx		
50	45	İlkokul	Tespilhçi	20		xx		

Tespilh satıcıları, tezgâhlarında tespih dışında az da olsa yüzük, çakı, çakmak, saat gibi ürünler de bulundurlar. Asıl iş tespihtir, ama bu yan ürünler de alışverişlerine bir artı değer katar. Bunların çoğu tespihçiliği bir meslek olarak değil; tespih sevgisinden kaynaklanan bir gönül işi olarak kabul etmektedir. Tespih pazarında tespih çerçiliğiyle uğraşanlar alışveriş esnasında kendi aralarında şakalaşır, gündelik siyasetten konuşur, ürünleriyle ilgili sohbet eder ve fiyatlarla ilgili değerlendirmeler yaparlar.

3. TESPIH ÇERÇİLİĞİNE NASIL BAŞLADIKLARI

Tespilh çerçiliğiyle uğraşan insanların mesleğe başlama gerekçelerinden yola çıkarak onları 3 grupta değerlendirmek mümkündür. Birinci grupta yer alanlar; bu işin aileden kalma baba mesleği olduğunu söylüyorlar. Bunlar, hem tespih üretimi yapıp hem de tespih pazarlarında satış yaparak tespihçiliği sürdürmektedirler. Bu gruba giren çerçilerin mesleğe başlamalarıyla ilgili değerlendirmeleri şöyledir:

“Bu iş baba mesleğidir. Tespihçiliği önce bir hobi olarak yaptım, daha sonra iş olarak benimseyip ve geçim sıkıntısı nedeniyle de ticari boyuta dönüştürdüm.”¹⁸

“Tespilhçilik bende baba mesleğidir. Tespihleri babam kendi yapıp satıyordu. Ben de önceleri boş vakitlerimi doldurmak amacıyla babama yardım etmeye

¹⁸ Mustafa Muşlu, 05.05.2012’de yapılan mülakat, Muş.

başladım. Tespihle uğraşırken bütün dertlerimi ve kederlerimi unutuyor, kendimi daha mutlu hissediyordum. 16 yaşımdan beri bu işi yapıyorum.”¹⁹

“Bu işe babama yardım ederek başladım. Babamla birlikte gidip tespih satar, babama yardımcı olurdum. Babam vefat edince aileme bakmak için ben bu işe devam ettim. Bu iş babamdan bana miras olarak kalmıştır.”²⁰

“15 yaşında okulu bırakıp babamın yanında bu işe başladım, şu an 36 yaşındayım, yani 21 senedir bu işi yapıyorum.”²¹

İkinci grupta toplayacağımız satıcılar ise, sebepleri birbirinden farklı olsa da herhangi bir meslekleri olmadığı için tespih işini seçtiklerini ifade etmekte. Gerekçeleri şöyledir:

“Tek mesleğim tespihçilik. Tespihi tanımayan kişiler zaman zaman soruyor: ‘Nasıl geçiniyorsunuz?’ diye. Tespihçiyim dediğimde iç geçirenler oluyor. ‘Allah büyüktür geçinirsin.’ diyorlar.”²²

“Başka bir mesleğim olmadığından geçimimi sağlamak için bu işi yapıyorum. Babamın ve amcamın tespihlere karşı ilgisi vardı. Babam koleksiyon oluşturmuştu. Değişik illerden tespih alır, getirtirdi. Ve onların ellerinde sık sık gördüğüm için ilgimi çekmişti. Tespih sevgisi böyle başladı. Zaten namazlardan sonra da tespih çekiyorduk, derken alışkanlık oldu. Tespihlerle uğraşmayı, almayı ve satmayı seviyorum çünkü toplumda tespihlerle ilgilenip tespih tiryakisi olan çok kişi var. Onlara bu imkânı sağlamak beni sevindiriyor.”²³

“Maddi sorunlardan dolayı ortaöğrenimi yarıda bırakmak zorunda kaldım. 2003 yılında tek geçim kaynağı olan tespih alışverişine başladım. Elimdeki tek tespihi götürüp pazarda sattım ve bu işe başladım. O gün bu gündür bu işi yapıyorum.”²⁴

Bir başkası: “Genç yaşlarda birçok karanlık günlerin ardından ve yirmi beş yıllık çalkantılı bir yaşamdan sonra Allah’a dönüş yaptım. Bana en uygun mesleğin bu (tespihçilik) olduğuna karar verdim. Tespihçiliğe başlamamda Hac vazifemi yerine getirmem etkili oldu.”²⁵ derken, hem yaşadığı fırtınalı

¹⁹ Hüseyin Bora, 19.12.2009’da yapılan mülakat, Malatya.

²⁰ Mahmut Bey, 19.12.2009’da yapılan mülakat, Malatya.

²¹ Mustafa Abi, 20.12.2009’da yapılan mülakat, Şanlıurfa.

²² Salih Amca, 12.05.2012’de yapılan mülakat, Diyarbakır.

²³ Şehmus Nuhoglu, 05.12.2009’da yapılan mülakat, Mardin.

²⁴ Ayhan Esin, 20.12.2009’da yapılan mülakat, Şanlıurfa.

²⁵ İsmet Altın, 20.12.2009’da yapılan mülakat, Şanlıurfa.

hayattan uzaklaşmasını ve sığınılacak bir liman olarak tespihçiliğe başlamasını; hem de seçtiği yeni hayat tarzıyla uyumlu gördüğü bu mesleğin ilişkisini kurmaktadır.

Cemal Öncel de: “Tespilhçiliğe 2002 yılında başladım. Elimde birkaç tespih vardı, onları satmak için Gümrükhan’a gitmiştim. Oradaki alışverişten iyi kâr edince bu iş bende önce hobi olarak daha sonra geçim kaynağı, meslek olarak devam etti.”²⁶ diyerek tespih çerçiliğini kârlı bir iş olduğu için tercih ettiğini söylemektedir.

Üçüncü grup; içinde tespih sevgisi olan, aynı zamanda bir ek gelir elde etmek için bu işi yapan gruptur ki, bunların çoğunluğu ya emeklidir, ya da bir başka mesleği de devam ettirmektedirler.

Tahsin Karaca: “Sadece tespih satarak geçimimi sağlayamıyorum. Belli bir işim var, berberim. Tespih satışlarını hem hobi olarak hem de ek gelir için yapıyorum.”²⁷ M. Yaşar Almacı: “Emekliyim, bu işi de seviyorum, hem üç-beş de burdan kazanıyor, geçinip gidiyoruz.”²⁸ diyerek bu durumu ifade etmektedirler.

Emekli olduktan sonra geçinemediğim için bu işe başladım diyenler var. Başka bir iş olmadığı için bu işe başlayanlar var. Bu işi kolay olduğu için seçen ve bu yüzden tespih satıcılığı yapanlar da var. Ayrıca önceki mesleğine göre, tespihçilikten daha iyi para kazandığı için bu işe girdiğini söyleyenler de var.

Yukarıdaki ifadelerden tespih satıcılığını asıl meslek edinmişlerin yanında, geçim sıkıntısı nedeniyle bu işi ek bir gelir getirsin diye yapanların sayısının da bir hayli fazla olduğu anlaşılmaktadır.

TESPİH ÇERÇİLİĞİNİN ZORLUKLARI VE TESPİHÇİLERİN KAZANÇLARI

Tespilh çerçiliğinde, işin en zor yanlarından birinin pazarlık (fiyat belirleme) olduğu anlaşılıyor. Özellikle tespih ustaları: “Bizler aynı zamanda bir sanat eseri üretiyoruz. Onun için de yaptığımız tespihlere fiyat biçmekte zorlanıyoruz.”²⁹ diyerek bu duruma işaret ediyorlar. Taklit tespihlerin farkedilmesi ve bunun müşteriye anlatılması işin zorluklarının bir başka yanıdır. Bir

²⁶Cemal Öncel, 20.12.2009’da yapılan mülakat, Şanlıurfa.

²⁷ Tahsin Karaca, 27.12.2009’da yapılan mülakat, Adıyaman.

²⁸ Mehmet Yaşar Almacı, 27.12.2009’da yapılan mülakat, Adıyaman.

²⁹ Adnan Usta, 27.12.2009’da yapılan mülakat, Adıyaman.

çerçi: “Bazen tornacıardan aldığımız tespihler taklit çıkıyor. Bu konuda sıkıntı çekiyor, müşterilerle münakaşaya giriyoruz.”³⁰ diyor. Tespihlerin sahtesini anlamak da ayrı bir bilgi ve tecrübeyi gerektiriyor. Tespihçiler, buna “meslek sırrı” diyor, bazı uygulamalarla taklitleri gerçekten ayırt edebildiklerini söylüyorlar. Örneğin; kehribar tespihin sahtesini anlamak için yapılan deney şöyledir: “Tespilh tuzlu suya atıldığında, sahte ise dibe çöker, gerçek ise suyun üstünde kalır.”³¹ Tespih tamirâtı işin bir başka zorluğudur. Tespih ustası bu zorluğu şöyle açıklıyor: “Herhangi bir ustanın yaptığı tespihin tamiri zordur. Çünkü hem zaman alıyor, hem de başkasının işine, sanatına müdahale etmiş oluyorsun.”³²

Bunun yanında, genel piyasanın zorluklarını burada da görmek mümkün. Doların yükselmesi, fiyatların artması, geçim şartlarının ağırlaşması onları da olumsuz etkilemektedir.

Kazançlarına gelince; genelde tespih çerçilerinin kanaatkâr insanlar oldukları görülüyor. “İdare eder, şikâyetimiz yok.” diyenler yanında; kazancından memnun olduğunu ve bu işten kazandığı parayla ailesini geçindirebildiğini söyleyenler de çoğunluktadır. Bir kısmı da, işin aslında bir hobi olduğunu, kazancın ikinci planda yer aldığını, sayıca az bir kısmı da, bu işin çok fazla bir getirisi olmadığını söylemektedir. Künye vermek istemeyen bir satıcı ise; kahırla, bu mesleğin yapılabilecek en son meslek olduğunu ifade etmektedir.

4. TESPIH FİYATLARI ve ALIŞ-VERİŞ ŞEKLİ

Bu pazarlarda görülen tespihlerin neredeyse tamamına yakını ikinci eldir. Tespihlerin fiyat aralığı da oldukça değişkenlik göstermektedir. 2 liradan başlayan fiyatlar 10.000 liraya kadar tırmanmaktadır. Kaliteli tespihlerin fiyatlarında da önemli oranlarda farklılaşmalar dikkat çekmektedir. Tespih türleri arasında fiyatça en pahalı olan kehribar tespihtir. Bu tespihler, 800-1500 lira arasındaki fiyat aralığında alıcı bulmaktadır. Alışverişin çoğu takas yoluyla yapılır. Bir tespih beğenilir, müşteri eski tespihini satıcıya verdikten sonra üste kaç lira vereceğini sorar ve farkı öder. Bir satıcı en pahalı tespihini 1.450 TL’ye sattığını söylemekte; bir başkası: “Beş liradan başlayıp yirmi bin liraya kadar olan tespihlerimiz var. En pahalısı sıkma kehribar

³⁰Mustafa Kara, 28.11.2009. da yapılan mülakat, Konya.

³¹İbrahim Zıvıak, 28.11.2009. da yapılan mülakat, Konya.

³²Ümit Demir, 19.12.2009. da yapılan mülakat, Malatya.

Osmanlı'dan geliyor. Özelliği tespihin Osmanlı'dan kalmış olması. Bu tespihin yaklaşık fiyatı on bin liradır."³³ açıklamasında bulunmaktadır.

Tespih çerçilerinden bir başkası, konuya ilişkin şu bilgiyi vermektedir: "Alışverişte "takas" usulü yaygındır. Biz de, genellikle takas yapmak suretiyle, tespih alışverişini sürdürüyoruz. Örneğin; bir müşteri elindeki değerli bir tespihi değiştirerek yeni bir tespih edinmek istiyor. Ben, ondaki tespihi, biraz daha düşük değerdeki bir tespihle değiştiriyorum. Bir alıcı olduğunda da, o tespihi yüksek fiyatla satıyorum. Kâr oranı yüzde yirmi beş diyebilirim."³⁴ Alışverişlerde "takas" usulünün çok kullanılışı dikkat çekicidir. Çerçi kültürünün başlangıcında gördüğümüz "değiştokuş" günümüzde neredeyse hiç kalmamışken bunun tespih çerçiliğinde hâlâ kullanımda olması bu alandaki geleneğin çok değişmediğini ve devam etmekte olduğunu gösterir.

Cinslerine göre bazı tespih fiyatları şöyledir:

"Tespih fiyatları 5 liradan başlamaktadır. Dalgalı özel ton yeşim tespihi 60 lira, mercan taş tespihi 70 lira, kaplangözü 55 lira, ametist 62 lira, 99'luk akik taşı tespihi 70 lira, yeşil akik 60 lira, iri boy yeşil akik 65 lira, yıldız taşı 70 lira oval kesim akik 40 lira, siyah inci 100 lira, mavi akik 60 liradır. Ateşli kehribar denilen tespih 2000 lira ile en pahalılar arsında yer alıyor."³⁵

Çerçiler, en çok kehribar tespihin alınıp satıldığını belirtiyorlar. Tespih seçiminin de, kişinin maddi durumuna, kariyerine, yaşına ve zevkine göre değiştiğini ifade ediyorlar.

5. TESPIH ÇERÇİLERİNE GÖRE TESPIHİN FAYDALARI VE SAĞALTICI ÖZELLİKLERİ

Tespihlerin büyük bölümü taşlardan ve madenlerden yapılır. "Bunların da farklı derecelerde manyetik güçleri vardır ve pek çoğu tedavi edici özelliğe sahiptir. Tüm varlığımızı etkileyebilecek güçlü potansiyele sahip titreşim ve frekansları çeker, güçlü enerji alanları yaratarak bu enerjileri bize yüklerler. Değerli taşlar, vücudumuzu, ruhumuzu ve zihnimizi canlandırır, dengesizlikleri tedavi eder. Bunlar, renkleri, ışığı, yaşamı, canlılığı, saydamlığı, berraklığı ortaya çıkarır, yaydıkları ışıklarla, bizi rahatlatır, dengeler, yatıştırırlar. Böylece yeteneklerimizi daha iyi kullanabiliriz."³⁶

³³ Mehmet Araz, 27.12.2009. da yapılan mülakat, Adıyaman.

³⁴ Hakan Güler, 12.05.2012. da yapılan mülakat, Diyarbakır.

³⁵ Bekir Şamata, 05.12.2009. da yapılan mülakat, Mardin.

³⁶ www.Sifalitaslar.com

Çerçilerin her biri, tespihin sayısız faydasından bahsetmektedir. Stresten tutun, kalbe, dalağa kadar neredeyse her derde deva olduğu ileri sürülmektedir. Bu iddialar, gerçekten inanılarak söylenebileceği gibi; insanları tespih satın almaya ikna etmek, tespihi kullanımda yaygınlaştırmak, dolayısıyla piyasa yaratıp para kazanmak şeklinde de yorumlanabilir. Çerçilere göre tespihin faydaları şunlardır:

"Tespih, huzur ve mutluluk verip derdi, tasayı unutturur. Kehribar tespih, vücuttaki elektriği alır, gerginliği azaltır. Depresyona, zehirlenmelere, guatr, astım ve tüberküloza iyi gelir. Eldeki mikrobu öldürür. Mideye kuvvet verir, kanamaları durdurur. İnsandaki negatif enerjiyi alır, duygu ve sevgi aşılır. Öz güven sağlar, zihni dinç tutar. Kehribarı, Osmanlı ilaç yapımında kullanılmış. Özellikle; astım, boğaz iltihabı ve hepatit hastalığında kullanıldığı söylenir."³⁷

Fotoğraf 9: Akik taşlı tespih

"Akik taşlı tespih, negatif enerjiyi alır, tansiyonu düzenler, kanı hızlandırır, sinirsel hastalıklara iyi gelir. Göz sağlığı için yararlı olup uyku verir ve kalbi korur. Ayrıca güzel konuşma ve yazma yeteneği de verir. Mavi akikler, nazara karşı etkilidir. Yosun akik, insanın içini sevgiyle doldurur, ruhsal gelişimi sağlar. Kaplangözü taşı; cesareti artırır, inatçılığı azaltır, nazardan korur. Kabus gören çocuklar için faydalıdır. "³⁸

³⁷ Mehmet Araz, 27.12.2009. da yapılan mülakat, Adıyaman.

³⁸ Mustafa Kara, 28.11.2009. da yapılan mülakat, Konya.

"Mercan taşı; kişinin ruhsal durumunu güçlendirir, nazara karşı korur. Başta sedef hastalığı olmak üzere, pek çok cilt hastalığında tedavi amacıyla kullanılır. Kalbi ve dalağı kuvvetlendirir."³⁹

"Zümrüt taşı; başarı duygusu verir. Yakut taşlı tespih, kan dolaşımını düzenler, nefrit taşlı tespih, pisliklerin bedenden atılmasını sağlar."⁴⁰ diyorlar.

Tespihlerin burçlarla alakalı olduğunu ve insanın kişiliğine göre tespih kullanması gerektiğini söyleyenler de vardır.

6. TESPIH TEDARİK YERLERİ ve TEZGÂHLARDAKİ TESPIH SAYILARI

Tespihlerin, Erzurum, Eskişehir, Van, İstanbul, Mısır ve Ürdün'den temin edildiği ifade ediliyor. Çerçiler daha çok ikinci el tespih alıp sattıkları için birbirlerinden ve müşterilerden de tespih alırlar. Bir çerçi, tespih tedarikini şöyle anlatıyor: "Genellikle il dışına çıkıyoruz. Türkiye'nin yüzde seksenini gezdim. Oralarda da bizim gibi kıraathenelerde toplanırlar. Değerli gördüğümüz tespihleri uygun bir fiyata almaya çalışıyoruz. Elimizde bulunanları ise alıcı bulunca satıyoruz. Ancak tespihin gerçek yeri Ürdün'dür."⁴¹

Tespih çerçilerinin tezgâhlarında 30 ile 300 arasında değişen sayıda tespih bulunmaktadır. Örneğin: Adıyaman tespih pazarında; Mehmet Araz'ın tezgâhında 76, Muhtar Emmi'ninkinde 44, Kadir Dayı'nın standında 118 tespih, Ciğerci Hüseyin'in 36, Berber Tahsin'in ise 50 adet tespihi var.

---

³⁹ Tahsin Karaca, 27.12.2009'da yapılan mülakat, Adıyaman.

⁴⁰ Osman Özalp, 19.12.2009. da yapılan mülakat, Malatya.

⁴¹ Ahmet Korhan, 05.12.2009'da yapılan mülakat, Mardin.

Fotoğraf 10: Diyarbakır Tespih Pazarından Bir Tespih Tezgahı

Fotoğraf 11: Şanlıurfa Tespih Pazarı'ndan Bir Tezgah Görünümü

7. TESPIHİN HAMMADDELERİ, YAPILIŞLARI ve TÜRLERİ

Tespah yapımında değişik ham maddelerden yararlanılan malzemeler beş gruba ayrılır:

- “1. Zümrüt, yakut, elmas, necef, firuze, laciverttaşı, zeberced, yeşim, akik, altın, gümüş gibi değerli taş madenler.
2. Fildişi, suaygırı dişi, balina dişi, bağa (deniz kaplumbağası kabuğu) deniz fili, bağa boynuzu ve deve kemiği gibi hayvansal maddeler.
3. İnci, mercan, sedef, yüsrü gibi deniz kökenli maddeler.
4. Kehribar, lületaşı gibi fosiller.
5. Ağaç, yılanağacı, abanoz, ödeağacı, sandalağacı, maverd, kanağacı, zeytin, pelesenk, gül, demirhindi, lale ağacı, saten şeker, tik, kokobolo, morağaç ve kalenbek...

Bu ağaçların birçoğu Hindistan, Mısır, Madagaskar ve Güney Amerika'dan getirilir. Sert kahverengi bir ceviz türü olan ve Seylan, Endonezya, Hindistan gibi ülkelerde yetişen kuka bir tür Hindistan cevizi olan narçık, sırçalı kuka, zeytin ve hurma çekirdeği gibi malzemelerden de yapılıyor.”⁴²

Tahsin Karaca: “Kehribar tespihlerin çoğunlukla kozalaklı ağaçların reçinesinden yapıldığını ancak tropik ağaçların reçinesinin de kullanılabildeğini”⁴³ belirtmektedir. Mehmet Araz ise: “Kehribar’ın Rus yapımı olduğunu ve hammaddesinin 30-60 bin yıl toprak altında kalan fosiller olduğunu söylüyor.”⁴⁴

“Tespahlerin makul olanı büyüklük ve şekil bakımından taneleri aynı olanıdır. Denk getirilememişse bile en büyük taneden başlayarak küçüğe doğru dizilir ve buna servi dizimi denir. Tespihler eskiden ibrişim denilen ipeklere, günümüzde ise boyanarak istenen renge getirilen naylon iplere dizilmektedir.”⁴⁵

Tespah çerçileri, tespih hammaddesi olarak; Kehribar, gergedan boynuzu, su aygırı dişi, boğa, mars, balina dişi, fildişi, mamut dişi, bufalo boynuzu, ren geyiği boynuzu, koç boynuzu, manda boynuzu, narcıl, kuka, kotalin, yılan ağacı, gül ağacı, öd ağacı, pelesenk ağacı, abanoz ağacı, vengi ağacı, azube

⁴² www.islamansiklopedisi.info/Tesbih md._Nebi Bozkurt, a.g.e., cilt: 40; s. 531.

⁴³ Tahsin Karaca, 27..12.2009’da yapılan mülakat, Adıyaman.

⁴⁴ Mehmet Araz, 27.12.2009’da yapılan mülakat, Adıyaman.

⁴⁵ www.islamansiklopedisi.info/Tesbih md.Nebi Bozkurt, a.g.e., cilt: 40; s. 531.

ağacı, zeytin ağacı ve şimşir ağacı kullanıldığını; hammaddenin de genellikle yurt dışından getirildiğini, bunun da işin en zor kısımlarından biri olduğunu belirtiyorlar.

Tespih yapımında: “Eskiden “çıkırık-kemâne” denilen el tornaları kullanılmış. 1965’ten sonra elektrikli tornaya geçilmiş, son dönemlerde ise bilgisayarlı tornalarla bu iş daha kolay hale gelmiştir.”⁴⁶ Günümüzde tespih taneleri, tespih ustaları tarafından bilgisayarlı tornalarda yapılmaktadır. Aşağıdaki fotoğraf, günümüz tespih atölyelerinden bir görüntüdür.

Fotoğraf 12: Diyarbakır’dan Bir Tespih İmalathanesi Görüntüsü

Tespihi oluşturan parçaların her birinin özel adı ve işlevi vardır. “Tam bir tespih taneler, imâme, nişane (durak), pul, tepelik, püskül veya kamçı gibi bölümlerden meydana gelir. Parçaların birbirine uyumlu ve bir bütün halinde olması gerekir. Doksan dokuzluk tespihlerde otuzüçlük bölümlerin arasına diğer tanelerden biraz dışa doğru taşan ve durak denilen (nişane, halk arasında müezzin) iki adet ayırıcı parça yerleştirilir. Duraklar biçim bakımından imâmelerle bir bütünlük arz eder. Tanelerin arasına süs olarak fazladan konulan parçalara “harç” adı verilir. Tespihlerin küçük tanelilerine “zenne” (kadın tespihi), 1000 tanelilerine “elfiye” denir.”⁴⁷

⁴⁶ www.islamansiklopedisi.info/Tesbih md.Nebi Bozkurt, s.530.

⁴⁷ www.islamansiklopedisi.info/Tesbih md. Nebi Bozkurt, s.531.

Bilgisayarlı tornaların gelişmişmesiyle seri imalatlar artsa da buralarda ucuz sıradan tespihler üretilmektedir. Asıl tespih işçiliği, makinede değil, el emeğinde şekillenmektedir. Adıyaman tespih atölyesi ustası Adnan Bey'in ifadesiyle: "Bu iş tamamıyla göz nuru ve el emeğidir." Fabrikasyon tespihler bir liradan satılırken, el işçiliği tespihlerin en düşüğünün fiyatı yüz liradan başlamakta. Çerçiler; tespih işçiliğinde, Türkiye'nin zirvede olduğunu, hiç bir yerde bu kadar güzel tespihlerin yapılmadığını söylüyorlar. Bir tespih satıcısı: "Türkiye tespih işçiliğinde her zaman zirvesinde kalmayı başarmıştır. Bu kadar güzel işçiliği olan başka bir ülke yoktur. Mısır'da tespih atölyelerine gittim, hammaddeleri bol ama işçilikleri kötüydü"⁴⁸. diyerek bu tezi doğruluyor.

Mardin'de, bir atelyede hurda halindeki gümüş külçeler potada eritilerek işlenip tespihe dönüştürülür. Önce ince çubuklar halinde kalıba dökülen gümüş, tel haline getirilir, sonra el işçiliği ile tespih yapılır. Bunlara telkari tespihler denir.

Bir tespih ustası, tornada tespih üretirken yeni modeller deneyişini şöyle anlatıyor: "Çalışmalarım da bazen yeni model tasarlıyorum, bazen de tornamda bıçağın gideceği yöne göre hareket ediyorum. Yani şiir yazmak gibi bir şey bu, kendiliğinden geliyor."⁴⁹

Kullanılan ham maddelere göre tespih türleri: Kehribar, Oltu taşı, Agani, Damla, Boğa, Koka, Deve Kemiği, Su Damla, Ateş Damla gibi türlerdir. Tespih ustası: "Ham maddesi ne olursa olsun her birine "Bismillah!" deyip el attığında onu okşaya okşaya sabırla tane tane işlerken adeta kendi ruhuna da şekil vermiş o-luyorsun. Benliğinize, incelik, nezaket, zerafet ve gönül derinliği kazandırıyor."⁵⁰ şeklinde işin felsefesini yapıyor. Bir başka usta: "Bu iş, bende öyle bağımlılık yapmış ki, tornamdan uzak kaldığım zaman tornamın sesini özleyorum, tespihin talaş kokusu burnumda tütüyor."⁵¹ diyor. Bu ifadelerden de anlaşılıyor ki, sanatçılık, farklı dikkatler ve üstün meziyetler ister. Çünkü onlar dıştaki küçük dünyanın eşyalarına şekil verirken, içteki büyük dünyanın derinliklerinde gezinmeyi bilirler.

⁴⁸ Felemez Aygün, 05.12.2009'da yapılan mülakat, Mardin.

⁴⁹ Talip Yıldırım, 19.12.2009'da yapılan mülakat, Malatya.

⁵⁰ Emin Cinaklı, 12.05.2012'de yapılan mülakat, Diyarbakır.

⁵¹ Adnan Usta, 27..12.2009'da yapılan mülakat, Adıyaman.

8. TESPIH ALICILARI

Tespîh alıcılarının değişik amaçlarla tespih satın aldıkları görölmektedir. Kimileri koleksiyonuna katmak için kimileri dini içerikli zikir çekmek için kimileri el alışkanlığı, tiryakilik olarak elinde bulundurmak için kimileri de tespihi hediye etmek için almaktadır.

Her kesimden insanın tespih taşıdığı görölmektedir. Sofiler, gençler, memurlar...Kimi süs olsun diye, kimi sabır için, kimi de salavat getirmek için tespih alır. Kısacası onlar için tespih arkadaştır. Bir başka alıcı kesim turistlerdir. Özellikle Suriyeli, Yunan ve İtalyan turistlerin tespihe çok rağbet gösterdiği ifade edilmektedir. “Tespîh sadece Müslümanlar için değil Budizm hatta Hinduizm, Brahmanizm gibi eski Uzakdoğu dinlerinde de önemlidir. Avrupa’da Katolik rahip ve rahibelerin kullandığı 64 taneli çarmıha geçirilmiş İsa tasvirli tespihler ise dini kıyafetlerin tamamlayıcısıdır.”⁵² Bu bakımdan yabancı turistlerin de bu pazarlarda alışveriş yaptığı görölmektedir. Bunlar en çok kehribar ve akik türden tespihleri alıyorlar. Sonra Mardin’de işlenen gümüş telkari tespihlere rağbet edildiği görülür. Tespih pazarına Suriye’den katılan Abit Ahmet, tespih alma ve satmadan ziyade, tespihe olan özlemini gidermek için pazara geldiğini söylüyor. Ortadoğu ülkelerinde tespihin farklı mesajlar verdiği dikkat çeken Ahmet: “Tespîh kimine göre erkekliğin ya da kabadayılığın göstergesidir. Kimine göre ibadet aracı, kimine göre sabır taşıdır. Kimileri uğuruna inanır, kimileri bazı hastalıklara karşı iyi geldiği için elinde bulundurur. Kimi can dostlarına hediye verir, kimileri de tespihi hediyeleşmek suretiyle barışın sembolü olarak anımlaştırırlar.”⁵³ diyerek, Ortadoğu tespih algısına açıklık getirmektedir.

Bir müşteri: “Hafta sonlarını ipe çekiyoruz. Aramızda kamu görevlileri var, hamallar var, bu işi meslek ve geçim kaynağı edinmiş insanlar var. Kurulan pazara çevre illerden ve Suriye’den gelenler var. Tespih merakına kapılan bir daha *kurtulamaz.*” açıklamasında bulunuyor.

Pazarda yerli turistler daha çok kehribar, mercan, kök ve gümüş tespihler alıyor. Yaşlı kesim 99’luk tespihleri, ceviz ve ıhlamur ağacından yapılmış olanları, akikleri tercih ediyor, koleksiyoncular ise kıymetli tespihler arıyorlar.

⁵² Mustafa Çalık, *Parmakların Sakızı Mistik Taneler Tespih Skylife*, 2001, s.77.

⁵³ Abit Ahmet, 05.12.2009’da yapılan mülakat, Mardin.

Genel olarak tespihi, gençler bir süs eşyası, oyuncak, araç olarak alıyor, yaşlılar ise, dinî amaç için alıyorlar. Sonuçta her yaştan insan için tespih merakı farklı bir yaşam tarzı olarak çıkıyor karşımıza.

Alıcılar tespihin iklimsel dayanıklılığını da göz önünde bulundurduklarını belirtiyorlar. Kehribar dışındaki malzemenin güneşe dayanmadığını, imame-lerde, eğilme-bükülme ve tanelerde çatlama meydana geldiğini söylüyorlar. Bu sebepten Arapların en çok kehribar tespihleri tercih ettiği ifade ediliyor. Güneş ışığı, su, ıslak el, ter, nem de tespihin parlaklığını yok ettiği için kulanıcılar uyarılıyor. Hayvansal ürünlerden ve ahşaptan yapılan tespihlerin de güvelenme ihtimaline karşı naftalin kullanılarak korunması tavsiye ediliyor.

9. TESPIH ÇEKME USÛLLERİ

Tespih, sofinin elinde farklı, kabadayının elinde farklı, delikanlının elinde farklı, beyefendinin elinde farklı çekilir. Sofi, sol göğsünün hemen altında sağ elinde tuttuğu üç sayı tespihini, gözlerini kapatıp başını da hafifçe sola yıkarak sessiz ve derinden çeker. Kalbinde huşu, dilinde zikir gayş halinde ötelere yolculuğu vardır. O, tespihinde huzuru yakalamanın peşindedir. Kabadayı, yaldır yaldır yanan pahalı siyah iri taneli tespihini şıkırdatarak gururla çekerken dünyaya meydan okuma edası içindedir. Delikanlı, cebinden çıkardığı tespihi hemen çekmeye başlamaz. Önce tespihin imamesi sıvazlanır, sonra işaret parmağı ile ortanca parmak arasına alınan tespih çevrilmeye başlanır. Delikanlı: “Hayatı tespih yapmışım sallıyormuşum.”⁵⁴ kabilinden küçük taneli pahalı tespihini, takibedilmesi zor bir hızla parmakları arasında çevirip âdeti ahenkle dansettirirken dünyayı umursamazlığını, boşvermişliğini, hiçbir şeyi ciddiye almazlığını sergiler. Beyefendi, taşıdığı kibar tespihi, edeple çok gösterişe sunmadan çeker. “*Toplum içinde tespih sallamak ayıp karşılanır, saygısızlık addedilir.*”⁵⁵ Sonuçta tespih, alışkanlığı olan için bir bağımlılıktır. Güzel bir tespihe alışan insanın tespihsiz durması veya sanat değeri olmayan sıradan bir tespihi çekmesi çok zor olur. Bu tiryakilere, tespih temin eden tespih çerçesinin de, para kazanmanın yanında farklı duyarlılıkları, farklı hassasiyetleri vardır.

1995’te Prof. Dr. Mehmet Aydın anlatmıştı: Bir bilimsel toplantı sonucu İzmir’e dönmek üzere bulunduğu şehrin otobüs terminaline gitmiştir. Vakit geçirmek için dolaşırken, yaşlı bir tespih çerçesi ilişir gözüne. Aydın;

⁵⁴ <http://bizimzaman.blogspot.com.tr/> (Söz-Müzik: Tayfun Soydemir, *Ankara türküsü, kırık hava.*)

⁵⁵ Hakan Güler, 12.05.2012’de yapılan mülakat, Diyarbakır.

tespihlere bakar, inceler, birini almaya karar verir. Parasını ödeyip tespihi aldığı sırada satıcı: “Beyim mücade et tespihi silip de vereyim.” diyerek tespihi geri alır siler, birşeyler yapar ve tekrar müşterisine verir. Aydın, aldığı yeni tespihini çekerek terminalde dolaşırken, tanelerden birinin eksik olduğunu farkeder. Hâlbuki almaya niyetlendiğinde dikkatlice saymış ve tespih tanelerinin 33 tane olduğunu görmüştür. Geri dönüp tespih satıcısına gelerek durumu anlatması üzerine, tespihçi: “Ne diyorsun efendi, 33'lük tespihi vereyim de ellerini arkana atıp şeyinin üzerinde çekesin, biz de günaha mı girelim.” demiş. Aydın: “Bizi sakalsız, bıyiksız, kravatlı görünce; bu, tespihi ellerini meşgul etmek için çeker, dini bir amacı olamaz diye düşünmüş ve silme bahanesiyle aldığı tespihi değiştirip eksik taneli başka bir tespih vermişti.” diye anlatmıştı.

Arif Nihat Asya bir vecizesinde: “Tespih elin sakızıdır!” der ve tespih isimli şiirinde:

<p><i>Önümüzden geçer gider...</i> <i>Bir siyah tespih geceler;</i> <i>Bu tespihi bir çeken var.</i></p>	<p><i>Göğe açık yüzümüze,</i> <i>Nur arayan gözümüze</i> <i>-Testi testi kadeh kadeh-</i> <i>Işıkları bir dökten var.</i></p>
--	--

diye seslenir.

Onun, iki yüze yakın tespihten oluşan bir koleksiyonundan bahseder Yavuz Bülent Bakiler:⁵⁶

Konuşurken, okurken, yazarken, düşünürken... otuz üçlük veya doksan dokuzluk bir tespihin taneleri, parmaklarının arasından kayıp giderdi. Bazen ders anlatırken bile, tespihiyle oynardı.

Birgün, tespihleri üzerine konuşurken demişti ki:

-Bana güzel bir sekreter bulacaksın Yavuz Bülent! Ona, tam bir sene durmadan tespihlerimin hikâyelerini anlatacağım. Ben söyleyeceğim o yazacak! Birbirinden güzel hikâyeler tam bir sene sayfalar üzerine dökülecek. Benim, kıymetli tespihlerimin olduğunu biliyor musun sen? Mesela bir aylık maaşımı vererek aldığım bir tespihim bile var.

⁵⁶ Yavuz Bülent Bakiler, *Arif Nihad Asya İhtişamı*, Ankara, 2002, s. 77-79.

O tespihimle sarmaş- dolaş bir başka tespihimi, bana bir ayakkabı boyacısı hediye etmişti. Taneleri, imamesi plastikten yapılan basit bir tespihti o!

-Hepsiyle ayrı ayrı dostluklar kurarım. Elime almakta hiçbirini ihmal etmem. Hepsini Mevlevi usulüne göre elime alırım, elimden bırakırım. Mevlevilikte el öpmek yoktur. Biz Mevleviler, kullandığımız eşyaları öperiz. Bu bakımdan ben de çekeceğim her tespihi öperek elime alırım. Kaç gün elimde kalacaksa kalır. Ama tespihi bırakırken de öperek onu uğurlarım. Öperek bir başka tespihi elime alırım. Bütün tespihlerim için bu kaide geçerlidir. Tespih tiryakiliği bu olsa gerek.

SONUÇ

Anadolu, binlerce yıllık kültür birikiminin harmanlandığı yerdir ve bünyesinde milletimize ait sayısız değeri barındırmaktadır. Gelişen dünyanın yeni yaşam biçimi, kültürel ve ekonomik değerlerin bir kısmına (alışveriş, eğlence vb.) yaşama imkanı vermeyecektir. Bu değerlerin top yekûn kaybolmadan acilen mevcut hallerinin kayıt altına alınması gerekmektedir. Bu makalede de, bu düşünceden hareket edilerek, söz konusu geleneksel “tespih pazarı” gibi bir ekonomik ve kültürel olgu bazı yönleriyle kayıt altına alınmış, konuya dikkat çekilmiştir. “Tespih çerçisi” diye adlandırdığımız seyyar tespih satıcılarıyla ilgili de çeşitli yönleriyle yorumlar yapılmış ve bilgilendirme sağlanmıştır.

Araştırma sonuçlarına 239re, tespih fiyatlarının hem Türk Lirası hem de Dolar bazında ucuzdan pahalıya doğru oldukça değişkenlik gösterdiği saptanmıştır. Daha çok takas usulüyle gerçekleşen alışverişleriyle tespih çerçilerinin ortalama yüzde 25 kâr marjıyla çalışarak geçimlerini sağlayacak geliri elde ettikleri anlaşılmıştır. Bu araştırmada, Adıyaman, Şanlıurfa, Mardin, Muş, Malatya ve Konya illerinde kurulan tespih pazarlarının halen varlıklarını ve işlevlerini sürdürdüğü saptanmış, buralarda mesleklerini sürdüren “tespih çerçileri”nin yaş, eğitim, yaşam kalitesi vb. hususlar hakkında edinilen bilgiler dikkate sunulmuştur.

Toplumda tespih taşımanın irdelenmesi sonucunda; bunun bazıları için bir tiryakilik, bazıları için de dini ritüelin bir parçası olduğu kanaati ortaya çıkmıştır. Tespihlerin yerine göre nazar kırıcı, çeşitli hastalıklara karşı sağaltıcı özelliklerinin olduğuna inananların da bulunduğu görülmüştür. Ayrıca tespih ve onun çekiliş şekli sahibinin karakterini, inanç ve estetiğini de ortaya koyar. Tekkede inzivaya çekilmiş zikir ile uğraşan bir sufînin çektiği tespihle, omuzuna çeketini atmış, gömleğinden üç düğmesini çözmüş, ayakkabılarında topuğuna basmış elinde tespihi hızlı çeviren iki tip arasında, tespih çok

farklı anlamlar ifade eder. Son tahlilde tespih kişinin bir kabadayılık veya dindarlığının alemet-i farikası şekline de bürünür.

Sahip olunan tespihin yapım malzemesi ve ince el işçiliği onun kıymetini belirleyen etkenlerdendir. İyi bir tespihe sahip olmak hem statü hem de toplumsal itibar açısından önemli bir göstergedir. Toplumun değişik katmanlarında kullanılan tespih, sahip olanlar açısından onun çeşitliliğine de etki etmiştir. Yani eğitim seviyesi, gelir durumu, şehirli ve köylü olmak gibi daha birçok kriter kullanılan tespihin şeklini ve kıymetini belirlemektedir.

Tespih ayrıca bir yatırım aracıdır. Bu özelliğinden dolayı ticareti geliştirmiştir. Toplumun üst tabakaları için, farklı bir aracı zümre bunu imal edip satmaktadır. Varlıklı tespih meraklıları koleksiyonlar oluşturmuş ve onlarca değerli, pahalı tespihi biriktirmişlerdir. Ancak kırsal kesimde, tespihlerin yapım malzemesi ve alıcı sınıfına bağlı olarak ihtiyacı karşılamak için “tespih çerçiliği” ve “tespih pazarları” oluşmuş ve varlığını günümüze kadar devam ettirmiştir.

Tespih çerçiliği bir istihdam kapısı olmanın yanısıra toplumdaki kopmadan hayata tutunmanın da bir yoludur. Bu işle iştigal edenler, toplumun farklı yaş, gelir, eğitim ve inanç guruplarıyla temas halindedirler. Bu durumları onları daha fazla öğrenmeye itmiş olmalı ki, sözü sohbeti dinlenen kültürel açıdan zenginleşmiş birer kişilik olarak ortaya çıkarlar. Bu münasebetle, bu işle iştigal edenleri sadece basit bir ticaret şekli olan ‘çerçi’likle tanımlamak haksızlık olur. Yaşanan kültürün sonraki nesle veya farklı mekânlara taşınması açısından emsalsizdirler. Espri ve pazarlık yetenekleri, ikna kabiliyetleri açısından da her biri şahsına münhasır kişilerdir. Çerçilerin haberleşmenin az olduğu dönemlerde, dar bölgelerde kültür aktarımı açısından da önemli vazifeler ifa etmiş oldukları kuvvetle muhtemeldir.

Tespih pazarları ise değişen sayılarda çerçinin katılımıyla, on beş ile yüz çerçi arasındaki çerçinin sergisinden oluşmaktadır. Bu sergiler, bir kahvehanede, bir cami bahçesi ve bir handa ticari mekan olarak yer bulmaktadır. Açılan sergiler ve müşteri profili ticari mekânın yeri açısından da değişir. Önceleri çok fazla rağbet gören bu pazarlara ilgi azalmakla beraber devam etmektedir. Belki de modernleşmenin getirdiği bireyselleşmeden kaçarak, dost ve ahbablarla bir arada olmanın da vesilelesi olmaktadır. Tespih pazarlarının, insanın ve malın hızla tükendiği bu dönemde, samimi bir sohbet ve buluşma mekânı haline dönüştüğünü de söylersek abartmış olmayız.

KAYNAKÇA**Araştırma ve İnceleme Eserler**

Abdulhey el-Kettâni, et-Teratibü'l-İdariyye (Çev. A. Özel), İz Yay. İstanbul, c. III, 98,100.

Ateş, Erdoğan, İslam Ansiklopedisi, c.40.

Bakiler, Yavuz Bülent, Arif Nihad Asya İhtişamı, Ankara, 2002.

Bozkurt, Nebi, İslam Ansiklopedisi cilt: 40.

Çalık, Mustafa, Ellerin Mistik Sakızı, Skylife, 2001.

Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, c.7, İstanbul, 1993.

Erkiletlioğlu, Halit, Sanatta ve Maneviyatta Tespih, Kayseri, 1998.

Gürsoy, Deniz, Tespih, Parmak Uçlarındaki Huzur, İstanbul, 2006.

Sarıcı, Necip, Dua Taneleri Tespih, İstanbul, 2008.

Türkçe sözlük, TDK, Ankara, 2005.

Elektronik Kaynaklar

www.akintarih.com/turktarihi/turkbilim/pirler.htm

<http://birhabersin.blogspot.com.tr/2013/05/tespih-hayatn-her-kosesinde.html>

[http://bizimzaman.blogspot.com.tr/\(Söz-Müzik:Tayfun Soydemir, Ankara türküsü, kırık hava.\)](http://bizimzaman.blogspot.com.tr/(Söz-Müzik:Tayfun Soydemir, Ankara türküsü, kırık hava.))

<http://www.diyaneislam.com/tesbih-2.html>

www.islamansiklopedisi.info/Tesbih md. Erdoğan Ateş.

www.islamansiklopedisi.info/Tesbih md. Metin Yurdağür.

www.islamansiklopedisi.info/Tesbih md. Nebi Bozkurt.

www.sifalitaslar.com (23.03.2014)

Mülakat Yapılanlar ve Kaynak Kişiler

Adı Soyadı	Yaşı	Eğitimi/ Mesleği	İli	Mülakat Tarihi	Tespihçilik Asıl işi x Ek işi xx
Hüseyin Bora	42	Meslek Lisesi	Malatya	19.12.2009	X
Osman Özalp	34	İlkokul	Malatya	06.12.2009	X
Ümit Demir	30	Açıköğretim	Malatya	19.12.2009	X
Erkan Küçük	42	Teknik Lise	Malatya	19.12.2009	X
Talip Yıldırım	35	İlkokul	Malatya	19.12.2009	X
Nihat Bey	44	İlkokul	Malatya	19.12.2009	X
Mustafa Şahin	62	İlkokul	Malatya	19.12.2009	X
Hamit Kefçi	62	İlkokul (Emekli işçi)	Erzincan	23.02.2014	-
Ayhan Esin	40	İlkokul	Şanlıurfa	20.12.2009	X
Mehmet Bostancı	65	İlkokul	Şanlıurfa	20.12.2009	X
Cemal Öncel	40	Lise	Şanlıurfa	20.12.2009	X
İsmet Altın	55	İlkokul	Şanlıurfa	20.12.2009	X
Osman Yeşil	58	İlkokul	Şanlıurfa	20.12.2009	X
Latif Bey	47	İlkokul	Şanlıurfa	20.12.2009	X
Tahsin Karaca	56	İlkokul (Berber)	Adıyaman	27.12.2009	XX
M. Yaşar Almacı	61	Emekli Öğretmen	Adıyaman	27.12.2009	XX
Adnan Usta	52	İlkokul	Adıyaman	27.12.2009	X
Mehmet Araz	68	İlkokul (Emekli işçi)	Adıyaman	27.12.2009	XX
Halit Mehmet İnan	49	İlkokul	Adıyaman	27.12.2009	X
Kadir Dayı	75	İlkokul	Adıyaman	27.12.2009	X
Mahmut Bey	73	İlkokul	Adıyaman	19.12.2009	X
Kadir Dayı	70	İlkokul	Adıyaman	19.12.2009	X
Hüseyin Ciğerci	65	İlkokul	Adıyaman	19.12.2009	X
Muhtar Emmi	83	Okuryazar	Adıyaman	27.12.2009	X
Ahmet Geçit	45	İlkokul	Malatya	19.12.2009	X
Şehmus Nuhoğlu	51	İlkokul	Mardin	05.12.2009	X
Ahmet Korhan	47	İlkokul	Mardin	05.12.2009	X
Bekir Şamata	39	İlkokul	Mardin	05.12.2009	x
Nihat Çelen	57	İlkokul (fırıncı)	Mardin	05.12.2009	XX

Felemez Ak- gün	58	İlkokul	Mardin	05.12.2009	X
Hüseyin Şener	62	İlkokul (emekli)	Konya	28.11.2009	XX
Abdulvahap Özlen	55	İlkokul (emekli)	Konya	28.11.2009	XX
İbrahim Zıvıak	68	İlkokul	Konya	28.11.2009	X
Mustafa Kara	52	Lise	Konya	28.11.2009	X
Mustafa Abi	50	İlkokul	Diyarbakır	12.05.2012	X
Mehmet Taş	73	İlkokul(Emekli kasap)	Diyarbakır	12.05.2012	X
Hakan Güler	43	İlkokul	Diyarbakır	12.05.2012	X
Emin Cinaklı	37	İlkokul	Diyarbakır	12.05.2012	X
Mustafa Muşlu	48	İlkokul	Muş	17.05. 2012	X
Orhan Sarıgül	39	İlkokul	Hatay	03.11.2012	X
Serkan Erdal	33	Lise (Dolmuş şoförü)	Hatay	03.11.2012	XX
Mehmet Dayı	50	Okuryazar değil	Diyarbakır	12.05.2012	X
Mustafa	41	İlkokul terk	Diyarbakır	12.05.2012	X
Mahmut Bey	65	İlkokul	Malatya	19.12.2012	XX
Emin Usta	36	İlkokul	Diyarbakır	12.05.2012	X
Ali usta	39	İlkokul	Şanlıurfa	20.12.2009	X
Necat usta	55	Okuryazar	Diyarbakır	12.05.2012	X
Mustafa Abi	60	İlkokul	Şanlıurfa	20.12.2009	X
Ahmed Abid	55	İlkokul	Suriye	05.12.2009	-

